

STYRDOKUMENT I BOTKYRKA KOMMUN

Riktlinje för Anhörigstöd

Vård- och omsorgsförvaltningen

Diarienummer: VON/2025:00149

Dokumentet är beslutat av: Vård- och omsorgsnämnden

Dokumentet beslutades den: 2025-06-16

Dokumentet gäller för: Vård- och omsorgsförvaltningen

Dokumentet gäller till den: tills vidare

BOTKYRKA
KOMMUN

Dokumentet ersätter: Riktlinje för Anhörigstöd, VON/2019:82

Dokumentansvarig är: Anhörigsamordnare

För revidering av dokumentet ansvarar: Anhörigsamordnare och myndighetschef

För uppföljning av dokumentet ansvarar: Anhörigsamordnare och myndighetschef

Relaterade dokument:

Innehåll

Inledning	3
Syfte	3
Begrepp	3
Kunskapsläge	3
Familjeperspektivet	4
Barnperspektivet	4
Anhörigperspektivet	5
Olika typer av anhörigstöd	5
Anhörigperspektiv vid handläggning	6
Anhörigperspektiv i utförarverksamheter	7
Anhörigstöd i Botkyrka kommun	8
Anhörigsamordnaren	8
Omsorgscoacher	8
Utbud av aktiviteter och stöd	8
Samverkan med föreningar och verksamheter	9
Utvärdering och utveckling	9
Referenser	9

Inledning

I Socialtjänstlagen 13 kap 9 § återfinns följande uppdragsbeskrivning avseende att erbjuda stöd för att underlätta för personer som hjälper och stöttar en närstående.

”Socialnämnden skall erbjuda stöd till den som vårdar en närstående som är äldre eller långvarigt sjuk och till den som stödjer en närstående med funktionsnedsättning.”

Anhörigas insatser är viktiga för en bra omsorg. De anhöriga ska ses som en resurs och deras kunskap ska tas tillvara. Kommunens insatser ska därför i första hand inriktas på att stödja och komplettera de insatser som görs av anhöriga. I Botkyrka kommun ska alla verksamheter inom socialförvaltningen och vård- och omsorgsförvaltningen ha ett anhörigperspektiv. Det innebär att vi ska utveckla tillitsfulla relationer som ger trygghet i vardagen, skapa delaktighet samt att ledning och medarbetare har kompetens inom anhörigområdet.

Syfte

Syftet med riktlinjen är att öka kunskapen och kompetensen hos medledarna inom vård- och omsorgsförvaltningen gällande anhörigperspektiv och anhörigstöd. Syftet är även att ge medarbetarna vägledning i att uppmärksamma anhörigas situation och behov samt informera om det stöd och den hjälp som finns att söka.

Begrepp

Inom socialtjänstlagen (SOL) talar man om anhörig i bred bemärkelse. Anhörig som begrepp omfattar alla relationer, d.v.s. maka/make, partner, barn, syskon, släkting. Begreppet närstående syftar på brukaren [2].

Kunskapsläge

Enligt vissa beräkningar ger cirka 1.3 miljoner av den vuxna populationen i Sverige stöd åt en närstående på regelbunden basis [1]. Det uppskattas att 17 procent av alla barn och unga i Sverige lever med och ofta stödjer en närstående med psykiatrisk eller missbruksrelaterad diagnos [8]. Detta är dock i mångt och mycket en dold grupp av omsorgsgivare.

Tittar man på ålder och typ av anhörigskap, är den största gruppen 46–65 år och vårdar oftast en förälder. Den äldsta gruppen 65 år och äldre, vårdar oftast sin partner. Manliga anhöriga tenderar oftare att ge praktiskt och ekonomiskt stöd medan kvinnor oftare ger tillsyn, emotionellt och socialt stöd. [3].

Forskning har kunnat bekräfta såväl positiva, meningsfulla och tillfredställande erfarenheter i anhörighskapet, som svåra känslomässiga och existentiella upplevelser. Anhörighskapet har också kunnat kopplas till förändrade relationer till den närstående, upplevelser av isolering samt fysisk och psykisk ohälsa. Anhöriga har ofta svårt att identifiera egna behov av stöd. Fem behovsområden har kunnat bekräftas i forskning; avlösning, information/kunskap, någon att tala med, att bli bekräftad/uppskattad samt ekonomisk ersättning. [3, 4].

Familjeperspektivet

Socialstyrelsen rekommenderar verksamheter att utgå ifrån ett system- och nätverksteoretiskt syn- och arbetssätt vid implementering och tillämpning av anhörigperspektivet [2].

Vad som kännetecknar en familj varierar och ska utgå ifrån brukaren och den anhöriges definition. Systemteori beskriver hur vi som människor lever och verkar i många olika sammanhang eller ”system” (vänner/umgänge, arbete, fritid, partner etcetera). Även en individ kan förstås som ett sammansatt system med olika delar (tankar, känslor, beteende). Dessa många olika system påverkar varandra kontinuerligt. Problem, symtom eller funktionspåverkan är inte avgränsat till endast ett system. Det handlar snarare om grader av påverkan på flera system, varför insatser och vård behöver anpassas till detta.

Detta arbetssätt ”lyfter fram relationer, individens förmågor och dialogen som sätt att främja hälsa och välbefinnande” (s.21). På samma sätt är det viktigt att uppmärksamma destruktiva relationer (till exempel våld i nära relation) som kan försämra hälsa och välbefinnande. [2].

Barnperspektivet

From 1/1 2020 är barnkonventionen svensk lag och detta innebär att barnens synpunkter och upplevelser ska inkluderas i utredningar, insatser och aktiviteter. Sammanfattat handlar barnkonventionen om;

- Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Inget barn får diskrimineras.
- Barnets bästa ska alltid komma i första hand vid alla åtgärder som rör barnet.
- Barnet har rätt att leva och utvecklas.
- Barnet har rätt att säga hur han/hon vill ha det. Vuxna ska lyssna på barnet och bemöta barnet med respekt.
- Barn med funktionsnedsättning ska ha samma rätt som andra barn.

Detta kan i sin tur beskrivas som tre delar; vuxnas perspektiv på barn, barnens perspektiv och barnens rättigheter. I Botkyrka finns ett särskilt barnombud som både barn och vuxna kan vända sig till med frågor. Barnombudet uppgift är att:

- Bevaka barn och ungdomars behov och intressen när vuxna fattar beslut.
- Informera och utbilda om FN:s barnkonvention.
- Se till att vuxna lyssnar på det barn och ungdomar har att säga.
- Underlätta möten mellan ungdomar och politiker.

Kontakt: Telefon: 08-530 615 77, SMS: 0708-861 174

Anhörigperspektivet

Enligt Socialstyrelsens vägledning ska kommunala verksamheter ha ett anhörigperspektiv, vilket innebär:

- Samverkan med anhöriga, barn liksom vuxna
- Erbjuda anhöriga delaktighet vid utredning
- Ta hänsyn till anhöriges synpunkter vid bedömning av behov och utförande av insatser.
- Utredda anhöriges behov och informera om kommunens stöd
- Regelbunden kontakt
- Se till att sjukvård och socialtjänst samarbetar.
- Att den anhörige bemöts med respekt för sin kulturella tillhörighet [2].

Olika typer av anhörigstöd

Anhörigstöd (kap. 13 § 9 SoL) indelas i *indirekt* och *direkt* form.

Indirekt form är olika biståndsbedömda insatser för brukaren, som i sin tur avlastar den anhörige. Det kan till exempel vara insatser som ledsagning, avlösning i hemmet, hemtjänst, dagverksamhet, boendestöd, korttidsboende, växelvård eller korttidsvistelse.

Direkt form av anhörigstöd är sådana insatser där den anhörige står i fokus, d.v.s. stöd och/eller aktiviteter som man annars inte har tillgång till. Det direkta anhörigstödet är i sin tur indelat i generella serviceinsatser respektive *bistånd*. *Generella serviceinsatser* kräver ingen utredning och kan vara till exempel öppna aktiviteter, föreläsningar, gruppsamtal eller enskilda samtal. *Bistånd* är sådana insatser som behöver utredas och bedömas utifrån ansökan från den anhörige (kap 11 § 1 SoL) Biståndsbaserade insatser kan enligt Socialstyrelsen vara, till exempel praktiskt stöd, särskild utbildning, socialt stöd, föräldrasamtal eller samordning av insatser. Det finns inga begränsningar i vad den anhöriga får ansöka om, enligt socialtjänstlagen, för egen del.

Socialstyrelsen betonar tydligt att kommuner behöver nå ut med information om att man kan söka anhörigstöd. Syftet med anhörigstöd är att förebygga ohälsa, d.v.s. att minska de negativa effekterna av anhörighetskapet, som till exempel stressrelaterad problematik [2].

Anhörigperspektivet vid handläggning

På vård- och omsorgsförvaltningen handlägger vi utifrån IBIC, individens behov i centrum, där ett av 11 livsområden är *"Stöd till person som vårdar och stödjer"*. Det syftar till att vi, för att leva upp till lagkravet i socialtjänstlagen, ska uppmärksamma anhörigas behov av stöd och dokumentera det strukturerat. Ett anhörigperspektiv i handläggningen innebär att uppmärksamma det stöd och den hjälp som den anhörige (barn/vuxen) ger till den närstående samt den anhöriges egna behov av stöd. Handläggaren bör därför i ett tidigt skede ta reda på om det finns anhöriga som vårdar eller stödjer den som ansöker om eller begär en insats. När så är fallet ska frågor ställas till anhöriga om de för egen del är i behov av stöd samt ge information om det stöd som finns att få inom kommunen.

Utgångspunkten är alltid om den närstående vill att den anhörige ska vara delaktig i utredningen eller inte. I dem fall anhöriga inte är delaktiga i utredningen behöver deras eventuella stöd och omsorg till den närstående ändå uppmärksammas. Utifrån vad som är lämpligt och vad som efterfrågas kan samtal hållas gemensamt eller med anhörig och närstående för sig. Anhörigsamordnare kan, om samtycke finns, vara behjälplig med information som underlag till utredning, när kontakt finns sedan tidigare.

Exempel på frågor till anhöriga:

- Med vad och inom vilka livsområden stödjer eller vårdar anhöriga sin närstående?
- På vilket sätt stödjer eller vårdar anhöriga?
- Vilka av dessa livsområden är viktigast för de anhöriga att den närstående får stöd eller omsorg med?
- Vill och kan anhöriga ansvara för att utföra stöd och omsorg?
- Vad behöver den anhörige själv för stöd?

Exempel på frågor till närstående:

- Hur ser den närstående på sitt behov av stöd och omsorg från anhöriga inom respektive livsområde?
- Vill den närstående att anhöriga ska ansvara för och utföra det aktuella stödet eller omsorgen?

Utgångspunkten är att en anhörig själv avgör hur stort ansvar han eller hon vill ta för att vårda och stödja en närstående. Uppgifter från anhöriga om vilken hjälp de ger sin närstående kan dokumenteras under relevant livsområde i utredningen

eller under rubriken ”stöd till personer som vårdar och stödjer”, där även anhörigas behov av stöd kan beskrivas. Anhöriga behöver även ge samtycke till huruvida de uppgifter som de tillfört ärendet ska föras över till utföraren.

Anhörigperspektivet i utförarverksamhet

Inom vård- och omsorgsförvaltningen arbetar vi utifrån ett personcentrerat förhållningssätt [5] utifrån medborgarens fokus, dvs med såväl brukare som anhöriga. Ett anhörigperspektiv inom utförarverksamheterna innebär att vi som personal tar hänsyn till den anhöriges situation (barn liksom vuxna), behov och önskemål så långt som detta är möjligt. Att informera, inhämta synpunkter, skapa delaktighet och trygghet gällande omvårdnadsarbetet är exempel på detta.

Att arbeta personcentrerat innebär att anpassa sitt bemötande och förhållningssätt utifrån brukaren och den anhöriges unika situation, behov och önskemål. Det handlar om att se, lyssna och värdesätta personen vi möter. Det innebär också att nyfiket undersöka och ta reda på personens historia, intressen och resurser (ett så kallat salutogent synsätt). Det är därför viktigt att vi har ett helhetsperspektiv och kan se personen i sitt sammanhang. Vi behöver vidare även förstå hur vi som professionella påverkar sammanhanget. Vi behöver ständigt fundera över och diskutera kring hur det sociala klimatet upplevs i verksamheten. Är verksamheten välkomnande, anhörigvänlig, tillgänglig, inspirerande och har den en trygg atmosfär? Om till exempel miljön uppfattas som stressig påverkar det brukaren och anhöriga på ett negativt sätt [5, 7].

Det salutogena synsättet utgår från begreppet KASAM (Känsla av Sammanhang) [7]. Begreppet består av tre delar:

Meningsfullhet - Att den anhörige vi möter ska känna sig sedd, behövd och efterfrågad. Att den anhörige ska känna sig meningsfull och viktig i omsorgen av den närstående samt ha inflytande och delaktighet i det som sker.

Begriplighet - Att den anhörige vi möter ska förstå hur verksamheten bedrivs, vem som gör vad, vilken hjälp som finns att få och hur han eller hon kan ha inflytande. Att vi har tydlig och lättillgänglig information och finns till hands för att stödja och guida anhöriga.

Hanterbarhet - Att den anhöriga upplever sig ha och få förutsättningar att kunna påverka situationen. Att personalen har tillräckligt med resurser för att möta behovet och kunna ge ett individuellt anpassat stöd.

Anhörigstöd i Botkyrka kommun

Alla medarbetare och chefer inom Botkyrka kommun ska kunna möta och bemöta anhöriga, uppmärksamma deras behov, informera och stödja utifrån sin yrkesfunktion. I vissa verksamheter finns även omsorgscoacher att tillgå för konsultation. Därtill finns ett specialiserat anhörigstöd i form av anhörigsamordnare. Information om anhörigstödet och utbudet av aktiviteter/eventemang finns på www.botkyrka.se (under rubriken omsorg/stöd).

Anhörigsamordnarens roll

Anhörigsamordnarens uppdrag är tredelat. Den första delen handlar om att organisera, till viss del utföra samt att utvärdera anhörigverksamhet. Detta kan till exempel vara utbildning, anhörigsamtal, gruppverksamhet eller telefonrådgivning. Den andra delen berör utbildning och utveckling av personalkompetens och slutligen att omvärldsbevaka, samverka och utveckla anhörigstödet inom förvaltningen. Anhörigsamordnarens huvudsakliga uppdrag är med andra ord *verksamhetsinriktat, inte ärendeinriktat*.

Omsorgscoachens roll (förut benämnt demenscoach)

Inom vård- och omsorgsförvaltningens olika verksamheter finns det undersköterskor med spetskompetens inom området kognitiv funktionsnedsättning/ demens, bemötande och anhörigstöd. Deras roll är:

- Att vara en god förebild
- Att verka för ett reflekterande och salutogent synsätt på arbetsplatsen
- Att coacha och handleda kollegor i ett personcentrerat arbetssätt och i detta ingår anhörigperspektiv och ett anhörigstödande förhållningssätt
- Att vara behjälplig vid upprättandet av genomförandeplaner
- Att vara behjälplig i arbetet med handlingsplanen för anhörigperspektivet
- Att arbeta för att skapa och upprätthålla ”egen tid”, meningsfulla aktiviteter
- Att hålla i reflektionsträffar

Utbud av anhörigstöd inom vård- och omsorgsförvaltningen i Botkyrka kommun

Anhörigstödet består av ett bas- och ett påbyggnadsutbud. Allt är kostnadsfritt. Basutbudet består av anhörigträffar, gruppträffar, enskilda anhörigsamtal. Påbyggnadsutbudet kan omfatta olika former av evenemang.

Anhörigträffar har ett bestämt innehåll i form av olika teman, men kan anpassas utifrån behov och önskemål. Dessa riktar sig till anhöriga och personal.

Gruppträffar är strukturerade gruppsamtal som leds av någon inom anhörigstödet eller person med motsvarande kompetens/egen erfarenhet. Ofta har man ett tema att utgå ifrån. Dessa riktar sig till endast anhöriga.

Varje år arrangeras en anhörigdag i samband med nationella Anhörigdagen (6 oktober) med föreläsningar och aktiviteter. Här blandas experter, föreningar, kommunens anhörigstödjare och anhöriga som själva föreläser. Detta är ett öppet och kostnadsfritt evenemang.

Anhörigsamordnaren kan nås per telefon för informativa och vägledande samtal. Det går även att skicka e-post. Målet är att erbjuda en så snar kontakt som möjligt, i enlighet med kommunens kontaktlöfte.

Samverkan med idéburna organisationer och verksamheter

Botkyrka kommun samarbetar med Röda Korset som årligen organiserar bussurer för anhöriga. Dessa bussutflykter brukar ske under sommarhalvåret. Samverkan med föreningslivet är prioriterat. Det finns även anhörigverksamhet inom lokala intresseföreningar. Flera föreningar erbjuder kostnadsfritt telefonstöd utanför kontorstid. Mer om detta finns på hemsidan. Botkyrka anhörigstöd har tillsammans med representanter från landsting och ideella verksamheter skapat ett nätverk som träffas regelbundet. Syftet med nätverket är samverkan och utbyte av erfarenheter.

Utvärdering och utveckling

Anhörigstödsverksamhet behöver ständigt följas upp och utvärderas. Detta för att säkra såväl medborgarperspektiv som behovstillfredsställelse och nöjdhet. Detta görs av anhörigsamordnaren i dialog med medarbetare, anhöriga och föreningar. Kortare enkäter (i samband med aktiviteter) och muntlig återkoppling/uppföljning är några sådana arbetssätt. Nestor FOU är dialogpartners vid utvärderingsarbete då dessa verksamheter har kvalificerad kompetens inom forskning och utvecklingsarbete.

Ett övergripande mål är att utvärderingsarbetet dokumenteras och arkiveras i syfte att säkerställa offentlig tillgänglighet, bidra till transparens samt systematiskt organisera kunskaps- och metodutvecklingen inom området.

Referenser

1. Socialstyrelsen. Anhöriga som ger omsorg till närstående. Omfattning och konsekvenser. Stockholm 2012.
2. Socialstyrelsen. Stöd till anhöriga. Vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10§ Socialtjänstlagen. Stockholm 2016.
3. Winqvist, M. Samtalets betydelse som anhörigstöd. Kunskapsöversikt, Nationellt kompetenscenter anhörig (NKA) 2011:1.
4. Winqvist, M. Individualisering, utvärdering och utveckling av anhörigstöd. Kunskapsöversikt, NKA, 2016:4
5. Brooker, D. Person Centered Dementia Care. Making service better. University of Bradford. London 2007.
6. Antonovsky, A. Hälsans mysterium. Natur och Kultur. Stockholm 2005.
7. Socialstyrelsen. Nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdomsstöd för styrning och vägledning. Stockholm 2010.
8. Berggren Järkestig, U., Magnusson, L., Hanson, E. (2015). Att se barn som anhöriga. Om relationer, interventioner och omsorgsansvar. Linneuniversitetet, NKA. Barn som anhöriga 2015:6